

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

„30 MEI VRIJ ZIJN IN DE RANDSTAD“

Op verzoek van het hoofdbestuur heeft de gemeenschap Tuinsteden-West thans de jaarlijkse eilandinstuif omgebouwd tot een landdag voor het Verbond.

Het is de bedoeling dat op deze dag „niets moet en bijna alles mag“. U kunt vrij kiezen uit vele programmamogelijkheden, waaronder:

luieren, van de zon genieten, oude bekenden ontmoeten, nieuwe kennissen maken, lezing „vrij zijn in de randstad“ door J. Pasman, lid hoofdbestuur en lid Prov. Staten van Zuid-Holland.

balspelen, herberg, wandel- en busexcursies door de tuinsteden, o.a. naar het Gerhardhuis, tentoonstelling „nieuwbouw in de randstad“,

bij lelijk weer extra programma in grote tenten, cabaret, balonnen oplaten door de jeugd, apart programma kinderen vanaf 4 jaar (o.a. stokbrood bakken, groot spel). U kunt uw eigen tent en kampmeubelen zo U wilt meenemen en gebruiken. Kleine consumpties verkrijgbaar; eigen lunch meenemen of tijdig lunchpakketten bestellen.

Het Geuzeneiland is open van 9—18 uur en ligt op de grens van de tuinsteden Sloftermeer en Geuzenveld (bij Sav. Lohmanstraat).

Bus 21 vanaf Centraal Station tot eindpunt, dan 2 minuten lopen.

10.00 uur: vertrek rondvaartboten van Centraal Station, tocht door oud naar

nieuw Amsterdam, vandaar kwartiertje lopen.

Deelname aan de landdag is mogelijk zonder opgave tevoren. Echter: na tijdige betaling (uiterlijk 16 mei volgt toezending kaarten met plattegrond en andere nadere gegevens.

Kosten:

deelname f 1,50 p.p.; kinderen f 0,50;
boottocht f 2,25 p.p.; kinderen tot 12
jaar f 1,50;
lunchpakket f 2,-.

Betalingen voor de landdag op: postgiro 5 38 38 t.n.v. gemeenschap amsterdam tuinsteden west v. h. Hum. Verb. te Amsterdam. Inlichtingen: heer A. Lansink, J. Geelstraat 11-III.

Geuzeneiland Amsterdam: een unieke gelegenheid vrij te zijn in de randstad.

TER BRAAK EN DU PERRON HERDACHT

De jaarlijkse herdenking van onze bevrijding gaat gepaard met de herdenking van hen die, direct of indirect als gevolg van oorlog en bezetting, het leven lieten. De bevrijding bracht ons het herstel van een vrije samenleving, maar er waren verliezen geleden die onherstelbaar waren. Terugdenken aan mei 1945 betekent terugdenken aan de meidagen van 1940, toen na een ongelijke strijd en na het even barbaarse als zinloze bombardement van Rotterdam de Duitse troepen binnentrokken — om de weg vrij te maken voor de verschrikkelijkste terreur die ons land ooit gekend heeft, voor de misdaden van de Duitse nazi's en van hun Hollandse trawanten.

14 mei 1940 was de fatale datum. De toekomst zag er somber uit; maar voorlopig moest iedereen weer zoveel mogelijk aan het werk gaan alsof er niets gebeurd was. Enkele dagen later begonnen de dagbladen weer te verschijnen, en toen lazen we dat de letterkundigen Menno ter Braak en E. du Perron waren overleden. Het waren niet meer dan korte berichtjes, zonder nadere bijzonderheden, zonder commentaar. Niet vermeld werd, dat Ter Braak zijn lot in eigen handen genomen had. Du Perron, die aan angina pectoris leed, stierf ten gevolge van de doorstane emoties na een vliegveldbombardement in het Noordhollandse Bergen. Beide vrienden vonden hun einden op 14 mei 1940.

Wanneer we nu, na 25 jaar, aan die meidagen terugdenken, dan is er alle reden om Ter Braak en Du Perron in de herdenking te betrekken. En dit niet alleen omdat het hier belangrijke letterkundigen betreft, schrijvers die voor de Hollandse verhoudingen van meer dan gewone betekenis zijn geweest, maar ook en vooral omdat hun namen een begrip vertegenwoordigen: het beginsel van die vrijheidszin en onafhankelijkheid van geest, die we moeten beschouwen als de eerste en voornaamste voorwaarde van een werkelijke beschaving.

Het woord vrijheid is in deze herdenkingsdagen niet van de lucht, en in vele toespraken maakt het de indruk van een retorische gemeenplaats, precies datgene waartegen Ter Braak en Du Perron zich altijd verzet hebben. Met woorden kan men alle kanten uit, vandaar hun wantrouwen tegen het woord. Volstreekte vrijheid is trouwens onbestaanbaar, ook in onze vrije wereld zijn er grenzen aan gesteld. Maar men moet de volstreekte onvrijheid hebben meegemaakt om de waarde van de betrekkelijke vrijheid te kunnen beseffen.

In een onvrije wereld is geen plaats voor kritische, zelfstandig denkende mensen die ook aan anderen leren, kritisch te staan tegenover het woord, tegenover de klinkende leuzen van links en rechts — voor mensen die zich verzetten tegen iedere heilsboodschap en tegen elke vorm van collectivisme. In mei 1940 stortte een oude wereld in elkaar, en met deze wereld de toch al zo smalle en wankelende basis waarop de vrije en zelfstandige persoonlijkheid zich moeizaam staande had kunnen houden. Het individua-

lisme was voortaan een doodzonde: „GIJ-ZELF ZIJT NIETS, UW VOLK IS ALLES”. Maar dit individualisme was juist een hoofdpijler van onze westerse cultuur geweest. Ter Braak en Du Perron waren er in die jaren niet alleen de vurigste verdedigers van, zij hadden er door hun woord en kritiek nieuwe levenskracht aan gegeven. Zij zochten geen massa-aanhang en waren niet populair, maar toch hadden zij zich gaandeweg een gezag verworven, vooral bij de jongeren. Na de bevrijding werd hun heengaan gevoeld als een onherstelbaar verlies, en het werd gevoeld in bredere kringen dan zij bij hun leven ooit bereikt hadden.

In 1930 hadden Ter Braak en Du Perron elkander leren kennen en waren zij bevriend geworden. Het was een ontmoeting in het kader van de toenmalige letterkundige wereld: twee jongeren die enige naam gemaakt hadden op het ietwat vage terrein van de literatuur, van het schrijverschap. In aanleg en van ontwikkeling verschilden zij sterk, maar zij vulden elkander aan. Ter Braak: doctor in de letteren, historisch en filosofisch geschoold, schrijver van kritieken en vooral van essays met levensbeschouwelijke en cultuurfilosofische achtergrond — een bijzonder intelligent man, die door zijn contacten met kunstenaars en intellectuelen alle eerbied voor het artistieke en wetenschappelijke specialistentdom had verloren en dit, briljant stilist als hij toen al was, niet onder stoelen of banken stak. Du Perron: in Indië opgegroeid, een verwoed lezer, autodidact, dichter, prozaschrijver die de school van het toenmalige modernisme in Parijs doorlopen had en naar Frans voorbeeld in de vorm van dagboekantekeningen reenschap aflegde van zijn lectuur, van zijn ontmoetingen en verworven inzichten; iemand die welbewust schreef voor kleine parochie en van zijn werken aanvankelijk bibliofiele uitgaven maakte in twintig of dertig exemplaren. Evenals Ter Braak een scherp intellect, een kritisch lezer met gezond verstand, vol afkeer van gewichtigdoenerij.

„Ik voel mij altijd zo diep teleurgesteld”, schreef hij in 1929, „als ik door al die fraaiheden van bast, schors, enz. heb heengebeten, om dan, alinea voor alinea, als inhoud, van die verschrompelde nootjes te vinden, — die ik misschien ook nog wel had doorgeslikt als ze bloot op een schaalteje gelegen hadden, tenminste netjes schoongemaakt, en zonder al dat vertoon, en vooral die groteske ernst, opgediend. Maar na al de moeite die ik mij ervoor gegeven heb, spuug ik ze uit en bedank voor een volgende keer. In één woord: ik heb mijn bekomst van al dergelijke ethische, of intellectuele, en zelfs poëtische *aanstellerij*. Ik houd van een vent die zichzelf durft zijn, die vat op zich geeft, die zich niet achter het een of andere voetstukje verschuilt onder voorwendsel dat hij er soms bovenop gaat staan”.

En Ter Braak nam in die dagen afscheid van domineesland; hij rekende af met de dierbare zelvende vaderlandse preektoon, met het vage woord dat onklarheid en half-

heid moest camoufleren, met de dominee in zichzelf en in anderen.

Hun vriendschap leidde tot de oprichting van het tijdschrift Forum. Het heeft niet lang bestaan, van 1932 t/m 1935, maar door die vier jaargangen is de beweging van Forum een begrip geworden, niet minder belangrijk dan de beweging van Tachtig voorheen. Weer was het nodig geworden, enkele waarheden centraal te stellen die in het Nederlandse en Vlaamse wereldje over het hoofd werden gezien: dat er een Europees peil bestond dat hoger lag dan het provinciale Amsterdamse of Brabantse; dat het geschrevene en gedrukte de toets van het gezond verstand moest kunnen doorstaan; dat het gewone woord doorgaans effectiever was dan de omslachtige moischrijverij der estheten; dat de vent als het erop aankwam belangrijker was dan de vorm: „De persoonlijkheid is het eerste en het laatste criterium bij de beoordeling van de kunstenaar. Welke wonderen zich ook bij het scheppingsproces mogen afspelen, zij schijnen ons dan eerst van belang, wanneer de persoonlijkheid van de kunstenaar zich voor ons in zijn werk bevestigt”.

En een eresaluut werd gebracht aan Multatuli, het grote voorbeeld uit het verleden: de man die niet mooi wilde schrijven maar wáár wilde zijn; de man die een ambtelijke carrière opgaf omdat zuiverheid van geweten hem dierbaarder was, en die het geweten van zijn medemensen wilde wakkerschudden. In de werken van Menno ter Braak en van Du Perron werd veel van de traditie-Multatuli voortgezet, zowel met betrekking tot de klare, lichtvoetige schijnbaar eenvoudige en vaak met humor doortrokken stijl als tot de persoonlijke, volstrekt ondogmatische inhoud.

De beweging van Forum was een literaire beweging, maar het was meer. Zoals Ter Braak in zijn Carnaval der burgers de dichter tegenover de burger had gesteld en aldus partij had gekozen vóór het leven en de oorspronkelijkheid, tegen de verstarring en de conventie, zo gaf ook Forum levenskritiek, d.w.z. scherpe kritiek op alle heilige huisjes die de burger imponeerden — in naam van de menselijke waardigheid.

In het toneelstuk De Pantserkrant, dat Ter Braak in 1935 schreef, zegt de journalist-letterkundige Pankov, in wie we gemakkelijk de schrijver zelf herkennen: „Ik heb tot mijn grote verbazing ontdekt, nu ik drie maanden de zondagsartikelen lever, dat ik... ieder ogenblik over politiek schrijf zonder het zelf te weten.”

Zo ongeveer verging het toen ook Ter Braak en Du Perron: zij werden steeds meer in de politiek betrokken. Ter Braak had juist zijn meesterwerk voltooid, Politicus zonder partij, en hierin had hij schoon schip gemaakt met alle geestelijke schijnwaarden. Het geknoei met „hogere” beginselen had hij, geïnspireerd door Nietzsche, aan de kaak gesteld als verkapte vormen van eigenbelang, en tegenover dit geknoei stelde hij het zindelijke denken van de „honnête homme” — een term die met de Nederlandse vertaling van de „eerlijke mens” onzuiver is weergegeven.

Hoe kan nu de honnête homme, de drager van de menselijke waardigheid, zich handhaven in de wereld die reeds leefde in de schaduw van het nationaal-socialisme, met het even totalitaire communisme op de ach-

tergrond? De vroeger geheiligde machten: de wereldlijke macht van de keizer, de geestelijke macht van de paus, ze waren verworden tot de bruut en de schoolmeester, en de schoolmeester was daarbij laf genoeg om aan de tirannie van de bruut zijn sanctie te verlenen. Het geweld ging de wereld beheersen, de rancune, het ressentiment werd uitgeleefd door de moderne barbaren. De politici zonder partij moesten nu althans partij kiezen: vóór de democratie, de enige mogelijkheid waarin de vrije, scheppende persoonlijkheid tot zijn recht kon komen. De nieuwe elite, de cultuurdruager van de toekomst, zou een democratische moeten zijn. Met deze strijd tegen de barbarie, voor de nieuwe elite, zijn hun laatste jaren heengegaan. Du Perron, die voor enkele jaren naar zijn land van herkomst was teruggegaan, nam het op tegen de fascistisch gezinde mentaliteit die in de Nederlandse samenleving op Java tot uiting kwam in de journalistiek van zekere Zentgraaff — een vorm van journalistiek die ook in het huidige Nederland nog niet geheel is verdwenen. Ter Braak aarzelde niet, datgene te doen waar hij in de grond van de zaak een afkeer van had: spreken op vergaderingen. Ik haal enkele woorden aan die hij uitsprak op een bijeenkomst van studenten, die in Nederland de traditie hooghielden van politieke afzijdigheid.

„Het wordt hoog tijd, dat de verachte democratie de verdedigers vindt, die zij waard is. Het behoeven volstrekt geen geborneerde naam-democraten te zijn, die juist in de benarde omstandigheden van deze periode in hun binnenste voelen, dat zij de democratie en haar inconsequente gezellen de vrijheid boven alles zijn toegedaan; het zijn misschien ook degenen onder de studenten die van nature individualistisch en a-democratisch denken, wier hulp de democratie broodnodig heeft. Nu de fascistische aanval gewaagd wordt op de waarden der democratie zelf (...) hebben de studenten te beseffen, dat de democratie de enige mogelijkheid van cultuur vertegenwoordigt en dat anti-fascisme dus betekent: opkomen voor het eerste privilege van het student-zijn”.

(...) „Wie het fascisme in zijn kern wil aantasten, moet het aantasten in zijn frasen. Om het in zijn frasen te kunnen aantasten, moet men zich als denkend en voelend mens in onafhankelijkheid bewust kunnen worden van zichzelf, van zijn plaats onder de zon. Om zich in onafhankelijkheid bewust te kunnen worden, heeft men de democratie nodig”.

Ik citeer deze woorden, omdat ze nog steeds hun geldigheid bewaard hebben, maar wel eens vergeten worden nu we weer twintig jaar de voordelen van de democratie hebben genoten en er weer naar hartelust op kunnen afgeven. En wanneer ik hier vanmorgen gesproken heb over twee schrijvers en daarbij de nadruk heb gelegd op hun strijd voor geestelijke vrijheid en democratie, dan ben ik er me van bewust dat ik eenzijdig ben geweest: hun betekenis ligt op een veel breder vlak. Maar daarvoor verwijs ik naar hun verzamelde werken en hun brieven, die in dundrukdeeltjes zijn gepubliceerd, uniform met de werken van Multatuli, en die voor werkelijke vrije, ondogmatische mensen even leesbaar gebleven zijn als het werk van Douwes Dekker zelf.

G. W. HUYGENS

meimorgen in limburg

Begraaf mijn hoofd in bloemen en verwoest mijn mond:
de morgen schuimt als wijn, de felle hanen kraaien
gelijk voor duizend jaar, en zie ik ben gezond
als d'akkerman die glanzend koren staat te maaien.

Het lauwe bed staat tegen, koele waters doen
het huihvrend lijf in zachte zilverscheuten blinken,
wij fluiten Mozart, eten langzaam onder 't groen
des notelaars die trilt van liedren en van vinken.

De heuvels zwellen als de borsten van een bruid,
daarboven staat een oud kasteel vergeefs te droomen,
de aarde orgelt, iedre wegkant is luid
van bijenzwermen en draagt witte bloesemzooimen.

Maar op den top — twee zaligen van zon en blauw,
twee voorjaarskinderen, twee laat gewonnen grieken —
zien wij het dal nog vochtig van den dauw,
de heuvels flank na flank bezaaid met mozaïeken.

Een stier, verbolgen op het roestig kettingband,
koelt in het gras zijn woede met gevelde horens,
hij steigert wild, zijn kop is scheerlings aan den rand
der aarde, waar Maastricht zweeft in een woud van torens.

De mergelkerk, de witte hoeven en de beek,
de populieren waar de zoete wind bleef zingen —
ik wil hier liggen en beminnen tot de streek
zich in mijn allerlaatste vezel neer zal wringen.

Verbonden met de zee, verbonden met het land —
wij leven onvergankelijk in dezelfde lente.
De wereld wanhoop weifelt, schrik neemt overhand —
wij zijn gehoorzaam aan de goede elementen.

JAN ENGELMAN

uit: Honderd gedichten
van honderd dichters

VAKANTIE 1965

De buitenwerkcommissie van het Humanistisch Verbond heeft de volgende vakantieplannen:

Kinderkamp 10—12 jaar

Ook dit jaar weer in Elspeet in huize „De Korenbloem” en wel van 17—24 juli a.s.

De leiding berust bij: C. J. Oortgijsen en mej. J. van Praag.

De prijs — inclusief f 2,— zakgeld — bedraagt f 60,— per week.

Aanmelding hiervoor bij: mej. Judith van Praag, Pr. Mariannelaan 195, Voorburg, Z.H. Tel.: (070)-98 72 40.

Tentenkampen 13—15 jaar

Voor jongeren van 13—15 jaar zijn er 3 tentenkampen (max. 24 deelnemers per kamp). De prijs hiervoor bedraagt f 65,— per persoon per 10 dagen.

De plaats voor deze kampen is evenals het vorig jaar op Schouwen (Burgh bij Haamstede). Het eerste kamp wordt gehouden van 20 juli—30 juli en staat onder leiding van de heer en mevrouw J. Weggelaar, Erasmusgracht 23-III, Amsterdam, tel. (020)-8 39 19, waar men zich ook moet aanmelden.

Het 2e tentenkamp wordt gehouden van 30 juli—10 augustus.

Adres van leiding en aanmelding: de heer A. Chrispijn, Jonckerfransstraat 119, Rotterdam-1, tel. (010)-12 78 27.

Het 3e tentenkamp tenslotte is van 10—20 augustus.

Hiervoor moet men zich aanmelden bij de heer N. Kats, Troelstraweg 276, Dordrecht, tel. (01850)-57 28.

Trektochten Denemarken 16—18 jaar

Er zijn dit jaar 2 trektochten per fiets en per tent naar Denemarken. Duur 14 dagen.

De eerste tocht begint op 15 juli en duurt tot 29 juli.

Leiding: de heer W. Burgerhout, Bilderdijklaan 19, Soest-Zuid, tel. (02955)-37 13, bij wie men zich moet aanmelden.

De tweede tocht is van 5 augustus tot 19 augustus.

De leiding berust hier bij de heer M. J. Touthoofd, Buys Ballotstraat 37, Den Haag, tel. (070)-39 82 47, en dit is tevens het aanmeldingsadres.

De prijs van deze trektochten bedraagt f 85,— voor 14 dagen. Daarbij komt echter nog de treinreis van Holland naar Denemarken (Flensburg). Een retour Utrecht—Flensburg bijv. kost f 85,40.

Nadere inlichtingen worden verstrekt door bovengenoemde adressen.

Giro-overschrijvingen graag op postrekening nummer 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met duidelijke vermelding waarvoor de betaling bestemd is.

lezingen voor de radio

zo. 16 mei VARA 9.45 uur: G. Stellinga: „Kenniss van het geestelijk leven”.

zo. 23 mei VARA 9.45 uur: A. L. Constandse: „Religie zonder bijgeloof”.

zo. 30 mei VARA 9.45 uur: mevr. C. M. Warburg-van Rijn: „Mensen om ons heen”.

zo. 6 juni VARA 9.45 uur: H. G. C annegieter: „Een hoger betekenis?”